

ANMELDELSE:

Hagen, I. (1992). News Viewing Ideals and Everyday Practices: The Ambivalences of Watching DAGSREVVEN. Bergen: Department of Mass Communication. Report No. 15

En anmeldelse af Birgitta Höijer, Stockholms Universitet, og Klaus Bruhn Jensen, Københavns Universitet.

Ingunn Hagens doktorafhandling placerer sig i den del af nordisk og international medieforskning, som man i dag må opfatte som den vindende lejr fra 1980'ernes tværvidenskabelige konfrontationer om massemediernes effekter på modtagerne. Det indgår nu i medieforskningens ortodoksi, at forståelsen af hele receptionsaspektet bl.a. kræver brug af humanvidenskabelige teoribygninger og kvalitative metoder til at komplementere andre fremherskende teorier og metoder -- ikke blot som spekulative forarbejder til Rigtig Videnskab, men som kvalitativ empiri med en selvstændig forklaringsværdi.

Afhandlingen er et kompetent bidrag til receptionsanalysen med både veldokumenteret empiri og metodisk refleksion, og der er endvidere tale om det første færdiggjorte, større arbejde om reception af TV-nyheder i Norge, selv om andre lignende undersøgelser er undervejs. Samtidig peger afhandlingen på en række principielle problemer, som delvis er generelle problemer for den kvalitative empiriske receptionsanalyse, delvis problemer ved doktorandens forvaltning af denne analyseform. Efter en kort sammenfatning lægger vi hovedvægten på disse principielle problemer og deres mulige løsninger.

Sammenfatning af afhandlingen

Kapitel 1 præsenterer som indledning en faktuel beskrivelse af TV-nyheder i Norge, både i forhold til den samlede programflade og i forhold til institutionen NRK, der indtil 1992 var den eneste nationale TV-kanal. Undersøgelsen drejede sig altså om receptionen af Norges dengang eneste TV-nyheder, Dagsrevyen.

Herefter giver Kapitel 2 en omfattende og oplysende gennemgang af tidligere forskning om reception, effekter og mediebrug. Ud fra en kritik af 'uses-and gratifications' traditionen og med inspiration fra 'cultural studies'-traditionen formulerer forfatteren i Kapitel 3 designet for sin empiriske receptionsanalyse. Der er anvendt et strategisk udvalg på 20 interviewpersoner, fordelt på uddannelsesniveau, alder og køn, der tilsammen kan vise spændvidden i de mulige receptioner. Udgangspunktet for interviewene var en udsendelse af Dagsrevyen to måneder forud. Senere er interviewene transkriberet og analyseret gennem en tematisk læsning med rødder i fænomenologi og hermeneutik. Som sidste led i afhandlingens første, teoretiske del fremlægger Kapitel 4 en analyse af TV-nyhederne som genre, især angående den relation, der igennem udsigelsen etableres mellem TV-institutionen og seerne.

Afhandlingens anden del dokumenterer så seernes perspektiv på nyhedernes virkelighed med empiriske resultater. I Kapitel 5 fremstår udsendelsen ikke mindst som et væsentligt ritual i hverdagen for mange seere, men

også som en væsentlig kilde til at holde sig ajour. Ikke overraskende tyder resultaterne på, at de højere uddannede, sammenlignet med de lavere uddannede, lægger mindre vægt på Dagsrevyen som kilde end på aviser, mens det er et overraskende resultat, i hvert fald i lyset af tidligere engelsk forskning, at kvinder og mænd i store træk ligner hinanden i deres tilgang til TV-nyhedsreception. Det kan forklares af de anderledes kønsroller i Norge samt af det faktum, at alle de kvindelige respondenter var udearbejdende.

I Kapitel 6 udfoldes de centrale resultater vedrørende ambivalens. Der kan opstå en modsigelse mellem følelsen af en pligt til at følge med og, på den anden side, oplevelsen af, at ens faktiske udbytte som seer er begrænset; der er en modsigelse mellem nyhedernes til tider grusomme indhold og den vanemæssige reception; og respondenterne er ambivalente angående de enkelte historiers troværdighed -- men altså ikke over for programmet som helhed.

Kapitel 7 og 8 behandler receptionen af to aspekter ved programmets form: billedsiden og studieværterne. Endelig opregner Kapitel 9 en række forskelle mellem de højere og lavere uddannede respondenter. Måske det klareste resultat er, at medens de lavere uddannede accepterer programmets form, men i højere grad kritiserer de emner og informationer, der er udvalgt, så accepterer de højere uddannede selektionen, men stiller sig skeptiske over for formen. Det fører i det konkluderende Kapitel 10 frem til den overordnede pointe, at ambivalensen i de to grupper er af to typer: Medens de lavere uddannede lægger stor vægt på TV som middel til at være en oplyst samfundsborger, så føler de alligevel, at informationernes relevans er begrænset, og i øvrigt føler de en form for skyld over, at nyhederne for dem også bliver underholdning. Heroverfor består de højere uddannedes ambivalens snarere i en følelse af ironisk distance til et medium, de ikke opfatter som centralt, men alligevel bruger. Dog genereres ambivalensen ifølge Ingunn Hagens fortolkning i begge tilfælde i sammenstødet mellem systemverden og livsverden.

Ambiguitet eller/og ambivalens

Afhandlingens væsentligste teoretiske problem opstår i fortolkningen af interviewpersonernes oplevelse af ambivalens og ambiguitet over for nyhedsreceptionen. Ambivalens er defineret som oplevet og erkendt modsigelse eller dobbelthed; ambiguitet er muligheden af, at modsigelse eller dobbelthed kunne opstå, enten i program eller i reception.

Et enkelt citat fra interviewene kan antyde problemets karakter. En veluddannet respondent nævner, at nyhedsbilleder af krig og sult "desværre" ikke gør noget dybt indtryk på ham. Intervieweren spørger, om han med "desværre" mener, at de burde gøre indtryk, og svaret er:

Both yes and no. First, I think it is good too, that I do not sit and let such things have an impact on me, because there are many who, in viewing such stories, only react emotionally. They do not think about what is behind these stories. Thus, I think it is a good thing to be able to distance oneself. But on the other hand, when I think about it, one can begin to wonder if you have watched too much violence on video, or if you in some way or the other have become immune. Because it is obvious that it sometimes could be healthy with a reaction, but I feel that I never get

disturbed or directly emotionally involved in what I watch on Dagsrevyen. It has both positive and negative sides. (p. 195; emfase tilføjet).

Forfatterens kommentar er, at selv om respondenterne intellektuelt afvejer pro et contra, så er hans umiddelbare reaktion at undskylde sit manglende engagement. Derfor, siger forfatteren, er respondenterne ambivalente. En alternativ tolkning kunne være, at der faktisk er tale om en reel afvejning, som især veluddannede respondenter er vant til at foretage, ikke mindst når de placeres i en situation, hvor de forventes at være selvrefleksive -- when I think about it, som han siger. Hvis afvejning og selvrefleksion således er udtryk for ambivalens, så kunne man måske udlede, at de højere uddannelsers og såmænd doktorafhandlingers væsentligste opgave er at gøre folk ambivalente.

Ingunn Hagens mest almene konklusion (f.eks. p. 282 og p. 304) er nu, at TV-nyhedsreception som sådan er karakteriseret ved ambivalens. Symptomet er respondenternes sproglige ambiguitet. Den strukturelle årsag søger hun i skillet mellem system og livsverden: nyhederne repræsenterer systemets logik, der bryder ind i dagligdagens livsverden med dens elementer af praktisk rutine, nærhed og sanselighed. De roller, som respondenterne indtager i forhold til system og livsverden, præges derfor også af brud, spændinger eller kontradiktioner, der altså kommer til udtryk som oplevet ambivalens.

Ud fra afhandlingens teoretiske ramme og egne præmisser er denne konklusion diskutabel. F.eks. har argumentet vedrørende system og livsverden hos Habermas (1984-7) ikke blot at gøre med de formelle makro-institutioner, der dominerer og kontrollerer mikroaktørers daglige liv. Også i den private del af hverdagen er man ifølge denne teori underlagt systemets krav. Derudover er det ud fra denne teori ikke muligt at forklare forskellene mellem respondenterne, især forskelle mellem højt- og lavtuddannede, f.eks. deres forskellige interesse for nyhedsoplæserne som mennesker, medmindre man vil hævde en myte om oprindelighed -- at de højtuddannede er systemets mennesker, som insisterer på professionalisme, mens de lavtuddannede er mere i kontakt med deres egen livsverden og giver sig selv lov til at kende nyhedsoplæserne som mennesker. Det psykologiske begreb om ambivalens bliver kort sagt for generelt.

En alternativ fortolkning bliver mulig, hvis ambivalens-begrebet integreres i en teori om diskursiv ambiguitet og social modernitet. Alternativet kan sammenfattes med følgende metafor: TV-seeren, der jo samtidig er samfundsborger, kan sammenlignes med et isbjerg, stammer fra det omgivende hav af modernitet. De konflikter, der karakteriserer den moderne periode ifølge en del af den litteratur, som Ingunn Hagen citerer, formidles til bl.a. TV-seeren og giver sig udtryk i mange og komplekse former for ambiguitet i erfaringerne -- det er den del af isbjerget, som ligger under overfladen. Ovenover vandlinien findes den synlige eller artikulerede ambiguitet - ambivalensen. Ambivalensen kan artikuleres i f.eks. interviews, men også ambiguiteten i interviews er tilgængelig for analyse. Et væsentligt formål med fortolkningen af data ville i denne fortolkningsramme være at forklare ambivalens og ambiguitet som punkter på en skala, hvis strukturer skyldes modernitetens sociale strukturer. Det må være receptionsanalysens videre opgave at forklare relationen mellem isbjerget og vandet, mellem diskurs, samfund og psyke, og mellem mikro- og makroniveauer i processen.

Grundlaget for Ingunn Hagens fortolkning af nyhedsreceptionens ambivalens er en såkaldt tematisk læsning af interviewene. Her opstår et andet, metodisk problem, som i det hele taget er den kvalitative forsknings Achilles-hæl, nemlig den systematiske analyse af data, der må være grundlaget for enhver videnskabelig enighed eller uenighed. Analyseformen beskrives kun på et helt generelt plan og uden konkrete eksempler på den centrale analytiske procedurer, for ikke at tale om en eksemplarisk analyse af et længere stykke tekst. Dermed har vi ikke sagt, at resultaterne burde foreligge i aggregerede former eller med kvantitative beregninger af reliabilitet, men der foreligger faktisk en række metoder til formålet, lige fra litterær eller lingvistisk diskursanalyse til samfundsvidenskabelige former for kodning. Selv om vi altså er enige med forfatteren om langt de fleste fortolkninger i resultat-kapitlerne, er vi ikke altid sikre på, hvorfor vi er enige med hende.

Nye tilgange, gamle problemer

Selv om der i det hele taget anvendes ganske megen plads i afhandlingen på metodespørgsmål, er hverken forfatterens dokumentation af egne metoder eller diskussionen af de traditionelle samfundsvidenskabelige krav om reliabilitet, validitet og generaliserbarhed helt holdbare. Samtidig er det dog afhandlingens fortjeneste, at disse forhold overhovedet diskuteres, eftersom tidligere receptionsanalyser ofte har overset dem.

Ingunn Hagen afviser samfundsvidenskabernes traditionelle opfattelser og omdefinierer, med støtte i især Kvale og Martinussen, betydningen af begreberne reliabilitet, validitet og generaliserbarhed. Det er et prisværdigt forsøg, som dog indeholder nye svagheder ikke mindst i relation til hendes egen undersøgelse, hvor der som nævnt lægges vægt på sammenligninger mellem sociologisk bestemte grupper.

Reliabiliteten, dvs. målingens pålidelighed eller konsistens, burde i en receptionsundersøgelse omfatte både interviewfasen og analysen af interviewmaterialet. "Traditionelt" indebærer det f.eks., at interviewene med forskellige respondenter bør foregå på samme måde. Ingunn Hagen hævder i stedet, at en fordel ved den kvalitative tilgang er, at man kan udvikle og ændre fokus i løbet af arbejdet. Man kan tillade sig en gradvis ændring i interviewarbejdet, der giver et meget mere righoldigt og nuanceret billede af de temaer, som studeres. Men dette er kun rimeligt, hvis der er homogenitet blandt respondenterne med hensyn til det fænomen, som studeres, eller hvis de sociologiske variabler ikke har interesse. Dette er netop ikke tilfældet i afhandlingens undersøgelse. I stedet er den udformet ud fra sociologiske udgangspunkter om sociale forskelle mellem grupper. Naturligvis er det derfor af stor betydning, at de eventuelle forskelle, man finder, ikke er resultatet af forskelle i interviewformen.

Når det gælder validitet, som traditionelt angår, om metoden måler det, den har til formål at måle, så mener forfatteren, at det ikke er metoden, men resultaterne, der må valideres i en konkret situation. Men det bliver ikke klart, hvordan man videnskabeligt skal kunne bedømme resultaterne, hvis man ikke laver en vurdering af de metoder, som førte frem til resultaterne. Spørgsmålet om generaliserbarhed vil Ingunn Hagen i stedet se som en del af validiteten. Hun fremfører her Martinussens alternativ til statistisk generalisering -- som jo oftest er umulig i kvalitative studier -- hvad han kalder substantiel generalisering. Heri indgår der tre trin: "(1) select a strategic sample with a variety of units; (2)

compare the results to findings of studies of the same type and subject; (3) examine whether the findings are logically consistent and support existing theory in the area" (p. 96). Men hvad adskiller disse krav fra velkendte, klassiske videnskabelige krav i samfundsvidenskabelig forskning? Der er endvidere en indbygget risiko for stagnation og konservatisme, hvis man ensidigt opfylder disse krav. Lad os sige, at krav (1) -- 'strategic sampling' -- er opfyldt, men at man ved en sammenligning af egne med tidligere resultater finder ud af, at de slet ikke stemmer overens (krav 2), og at tidligere teorier ikke kan forklare ens egne resultater (krav 3). Ifølge Hagen bliver de videnskabelige krav dermed ikke opfyldt, og undersøgelsen bør forkastes.

Dette betyder i praksis, at ny viden vanskeligt kan skabes gennem 'substantiel generalisering'. Her er det unægtelig de traditionelle kriterier for reliabilitet, validitet og generaliserbarhed (der kræver analyse og vurdering af metoderne), som indeholder et større revolutionært potentiale. Metodologisk velbegrundede resultater kan bevirke en forkastelse af tidligere forskning og teorier. Imidlertid er der grund til at diskutere, hvordan disse krav kan tillempes i en kvalitativ undersøgelse. Diskussion og argumentation kan, som også Hagen mener, være vigtigere end kvantitative mål.

Skal man st undgå alle kvantificeringer i en kvalitativ undersøgelse? Ingunn Hagen undviger konsekvent at fremlægge kvantitative resultater. Men også her findes modsigelsesfulde og delvis misvisende træk ved afhandlingen. Sprogligt set påstås det gang på gang, at "certain respondents", "many respondents", "several respondents", "the respondents", "most respondents" eller "few of the respondents" udtrykte det ene eller det andet. Fordi det ikke angives, hvor mange af de 20 respondenter det drejer sig om i hvert tilfælde, er det meget svært for læseren at bedømme resultaterne. Det er særligt problematisk, når man tænker på undersøgelsens opbygning. Fem mandlige og fem kvindelige højtuddannede respondenter, alle lærere, samt fem mandlige og fem kvindelige lavtuddannede arbejdere indgår i projektet, og Hagen anvender regelmæssigt disse baggrundsvariable for at belyse forskelle og ligheder mellem grupperne. Men et eller andet sted må man vel trække grænsen for, hvor mange enkelttilfælde der skal adskille grupperne, før man kan påstå, at der findes forskelle. Ellers bliver der stor risiko for, at man lader grænserne være flydende, således at man kan komme frem til resultater, som stemmer med forudfattede meninger, eller det kan føre til inkonsistente resultater.

I afhandlingens Kapitel 7 behandler Hagen f.eks. seernes reaktioner på emotionelt ladede billeder og hævder, at kvinder reagerer mere emotionelt end mænd. To kvinder og en mand citeres som belæg. Senere diskuterer forfatteren billeder, der har oprørt eller i øvrigt påvirket seerne, bl.a. billeder af sårede børn. Nu citeres en kvinde og ikke mindre end tre mænd, hvad der synes at stride mod konklusionen. Simple optællinger af kvinders og mænds reaktioner havde kunnet klargøre, om der virkelig er forskelle her mellem kønnene.

Hvis formålet med afhandlingen alene har været at eksemplificere forskellige slags receptioner og tilgange til TV-nyheder, behøver man næppe kvantificeringer. Men hvis formålet, som i Ingunn Hagens tilfælde, er at sammenligne forskellige sociale gruppers reaktioner, kræves der

oplysninger om antallet af respondenter i de forskellige kategorier, som har givet udtryk for bestemte reaktioner.

Hagen har valgt først og fremmest at tematisere afhandlingen som en kvalitativ receptionsanalyse, hvad der selvfølgelig er et relevant og vigtigt perspektiv. Der er relativt få receptionsundersøgelser om nyheder. Imidlertid findes der inden for andre grene af massekommunikationsforskningen mange undersøgelser om nyheder med vægten på publikum. Det er f.eks. "uses and gratifications" traditionen, brugsstudierne, som Ingunn Hagen omtaler, men affærdiger uden rigtig at tage disse nyhedsundersøgelser op til nærmere behandling. Havde hun gjort det, ville hun have bemærket mange parallelle resultater mellem sin egen undersøgelse og undersøgelserne i den tradition. Allerede i slutningen af 1940'erne lavede Wilbur Schramm en klassisk undersøgelse af nyhedsforbruget i hverdagen. Inspireret af Freud fandt han, at nyhedskonsumptionen styres af både "reality motives" og "pleasure motives", og at disse motiver eksisterer side om side inden i det enkelte individ. Ambivalensen i forhold til nyhedsgenren var noget, man tidligt kunne pege på, og det genfindes i alt, hvad er blevet skrevet om distinktionen mellem nyheder som information og som underholdning. Begreber som instrumentel og ritualiseret nyhedsbrug har også klare paralleller til Ingunn Hagens undersøgelse, og den nyere "uses and gratifications" forskning har i øvrigt understreget, hvor kompleks nyhedsbruken er. En vigtig styrke ved Hagens undersøgelse er her, at hun i modsætning til brugsstudierne, påviser vigtigheden af den konkrete, hvordagslige sociale kontekst for nyhedsreceptionens karakter.

Konklusion

Receptionsforskningen er blevet et mødested for humanistiske og samfundsvidenskabelige traditioner. Det indebærer et dilemma for receptionsforskeren og gør denne ekstra udsat for kritik. I korstoget mellem forskellige traditioner kæmper den enkelte forsker med problemerne ved at sammenkæde humanistiske og samfundsvidenskabelige videnskabsidealer. Nogle mener måske, at det er en umulig opgave, og den rettroende, det være sig humanist eller samfundsvidenskabsmenneske, finder altid på indvendinger. Det er i sandhed et dilemma, og det afspejler sig også i Ingunn Hagens afhandling. Men i dilemmaet ligger der samtidig et videnskabeligt udviklingspotentiale, hvad afhandlingen selv er et vigtigt bevis på.

Vi konkluderer ved at vende tilbage til afhandlingens mange kvaliteter. Denne første større afhandling i Norge om receptionsanalyse af TV-nyheder vidner om et stort forarbejde med den tidligere forskning på feltet, en lang række fine metodiske refleksioner og en omfattende empirisk undersøgelse, der i al væsentlighed er gennemført og dokumenteret kompetent. Afhandlingen har produceret ny, relevant viden både om seernes oplevelse af TV-nyheder og om forskelle mellem enkelte typer af seere, og den har identificeret væsentlige områder for videre forskning og for anvendelsen af receptionsanalyser i medieproduktion og almen uddannelse.